

la, že vztahy se začínají formovat už v momentě, kde se cizí žena rozhodne dát někomu tak veliký „dar“, už v této chvíli jsou neznámí lidé propojeni (nespojují je jen tržní vztahy).

Pátá kapitola navazuje na předchozí kapitolu pohledem z druhé strany, tedy pohledem matek, které svoji dělohu pronajímají. I ve vyprávění žen, které pronajímají svoji dělohu, se tříští rovina materiality a tržních mechanismů s osobní a intimní rovinou. Tyto ženy přiznávají, že to dělají pro peníze (aby mohly svým dětem zaplatit vzdělání) nebo to vnímají jako alternativní pracovní kariéru. Na druhou stranu tvrdí, že peníze nenahradí mateřský instinkt – devět měsíců dítě nosí, cítí jeho pohyby a pak jej porodí. To v nich vyvolá silné emoce. Bohužel často tyto ženy ani narozené dítě nevidí, sestry jej hned odnesou, a tak nemohou tuto životní zkušenost uzavřít. Podle autorky jsou tyto ženy odcizeny samy sobě – sice dostanou za práci zaplacené, ale nemají žádnou moc nad tím, jak bude porod probíhat (mnohdy lékaři provedou zákroky bez jejich vědomí a souhlasu), ani se nemohou s narozeným dítětem rozloučit. To je odcizuje od jejich těla, které je prostředkem k jejich práci. Tyto ženy tak platí vysokou emocionální daň – snaží se od všeho odpoutat

a vnímat vše v tržní rovině (je to jen práce), ale to nikdy úplně nejde, protože se to děje prostřednictvím jejich těla.

V názvu recenze byla položena otázka, zda se nestáváme v našich životech cizinci. Podle Hochschild společenské změny posledních několika desítek let znamenaly i proměnu našich osobních životů. Dnes se neobejdeme bez placených expertů a expertek na různé životní situace, které substituuji osobní vztahy s našimi blízkými. I když se některé tyto situace stávají „normálními“, jako je svatební koordinátor/ka nebo plánovač narozenin, přesto vnímáme ještě nějaké hranice přirozenosti a intimnosti, které ani trh nepřekročí. Nicméně čím více budeme delegovat osobní zkušenosti na trh, čím více otevřeme naše osobní životy placeným expertům a expertkám, kteří budou koordinovat naše životy, tím více se stáváme cizinci v našich osobních životech. Stáváme se vlastně pozorovateli proměn našich osobních životů, nežijeme je. Čím více budeme ztrácet ze zřetele tzv. vesnickou povahu životů (jak ji autorka popsala v první kapitole knihy), tím více nám hrozí odosobnění a ochuzení se o osobní životní zkušenosti a především zkušenost vztahů s dalšími lidmi.

ČTYŘI CESTY KE KOLDOMU: MEZI ROMANTISMEM A RACIONALITOU, SNĚNÍM A REALITOU / PETR GIBAS

GUZÍK, HUBERT, 2014. ČTYŘI CESTY KE KOLDOMU, KOLEKTIVNÍ BYDLENÍ – UTOPIE ČESKÉ ARCHITEKTURY 1900–1989. PRAHA: ZLATÝ ŘEZ.

„V dějinách české architektury 20. století nezaujímají kolektivní domy prvořadě místo,“ otevírá svou studii o koldomech, kterou v roce 2014 vydalo nakladatelství Zlatý řez, Hubert Guzik. Dva kolektivní domy – ve Zlíně a Litvínově – a menší množství hotelových domů se mohou zdát, zejména čtenářům bez architektonického vzdělání či hlubších zna-

lostí, jako nepříliš podstatné. Kniha Huberta Guzika však čtenáře rychle přesvědčí, že v pozadí těch několika desítek architektonických realizací stojí komplexní a bohatá historie plná diskusí, argumentů a v neposlední řadě také myšlenkových i realizovaných experimentů. Kniha Čtyři cesty ke koldomu, kolektivní bydlení – utopie české architektury

Konference opět poukázala na komplexnost i komplikovanost otázky zapojování otců do každodenní péče o (nejmenší) děti, která kromě roviny kulturní a politické má také svou neméně důležitou stránku firemní, jež ovlivňuje bezprostředně možnosti otců pečovat o své děti, zprostředkovaně má však dopad na utváření genderových vztahů ve sféře soukromí i v oblasti placené práce.

Poznámky

1 Zpráva vznikla v rámci projektu Metodika řízení diverzity a sladování pracovního a soukromého života na pracovišti podporovaného Technologickou agenturou ČR (č. projektu TD020134).

FÉROVÁ VĚDA A JAK JÍ DOSÁHNOUT? ZPRÁVA Z KONFERENCE / Hana Tenglerová

Dne 22. 10. 2014 proběhla pod záštitou veřejné ochránkyně práv Anny Šabatové, místopředsedy pro vědu, výzkum a inovace Pavla Bělobrádky a předsedy Akademie věd ČR Jiřího Drahoše Třetí národní konference o genderu a vědě, která se zaměřila na roli státu a výzkumných institucí. NKC – ženy a věda Sociologického ústavu AV ČR jako pořadající instituce zde vyzvalo zástupce a zástupkyně institucí výzkumu, aby představili konkrétní kroky, které povedou ke zlepšení podmínek a postavení žen ve vědě.

Na konferenci Jak na vědu? Férově! se zástupci a zástupkyně grantových agentur, Akademie věd, vysokých škol, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Úřadu vlády shodli, že rovné příležitosti a postavení žen ve vědě jsou téma, kterému je třeba věnovat pozornost. Řada z nich představila opatření, která pro zvýšení genderové rovnosti přijali nebo v nejbližší budouc-

1900–1989 je pojednáním o intelektuálním pozadí koldomů, které autorovi umožňuje otevřít řadu témat spojených nejen s koldomy samotnými, ale i s historií předsocialistické a socialistické architektury a výstavby a zvláště s ideovým podhoubím, odkud v průběhu 20. století vyrůstal socialismus, období, na něž jsme si zvykli nahlížet jako na monolit, ale které jako ideový proud i státní zřízení prošlo v Československu v průběhu století výraznými proměnami.

I přes řadu doprovodného vizuálního materiálu, fotografií architektonických realizací, skečů, plánů, modelů není cílem knihy primárně diskuse o architektonické formě a jejím vývoji, jak je časté u knih s tematikou historie architektury. Nejde ani o pojednání o architektech koldomů, jejich životních osudech a peripetiích. Myšlenky a texty architektů a architektů i příklady realizací slouží jen jako jednotlivé nitky, z nichž autor splétá plastický a živý obraz vývoje představ, názorů a argumentů, do nichž jsou zapleteny koldomy jako jedna z experimentálních a nakonec opuštěných forem bydlení, v níž se měla utvářet a zároveň odrážet spravedlivější společnost budoucnosti. Guzikova kniha je napsána jako pavučina, která oplétá koldomy rozbohem jednotlivých širších témat: feministické představy o domácnosti, levicová avantgardní architektura a její touhy, průmyslové podniky a jejich společenské ambice či stát a jeho (ne) omezené možnosti, které jsou spleteny z tenkých vláken jednotlivých dílčích témat (např. otázka mateřství, racionalizace domácích prací, Teigeho obytná buňka, architektura jako sociální kondenzátor, poválečné zahraniční inspirace apod.). Výsledkem je čtivě napsaný a čtenářsky velmi přístupný text o historii představ, které stály v pozadí vzniku dvou československých koldomů, jež možná v dějinách architektury nezaujímají prvořadé místo, ale díky Guzikově knize se stávají pozoruhodným prizmatem pohledu na vztah mezi architekturou a společenskou realitou v konkrétním kontextu proměnlivé doby zejména první poloviny 20. století.

Od ženského hnutí ke koldomu

Ke zlínskému a litvínovskému koldomu vedly podle Huberta Guzika čtyři cesty, které se v průběhu času propletly a vyústily v konkrétní představy a architektonické realizace konce 40. let. Těmi trajektoriemi jsou diskuse probíhající v rámci ženského hnutí přinejmenším od počátku 20. století, naděje a touhy architektonické avantgardy v meziválečném období, válečné a poválečné úsilí průmyslových podniků o (znovu)ustavení soudržného pracovního kolektivu a v neposlední řadě iniciativa státu odrážející sociálně-politické změny. Přibližně 150 stran dlouhá kniha je rozdělena na čtyři kapitoly, z nichž každá sleduje jednu cestu. Kniha však není takto jednoduše jednovrstevná, protože příběh koldomu, který prostřednictvím procházení těchto čtyř cest Hubert Guzik vypráví, je ve své podstatě chronologický, historiografický. V tomto smyslu je formální struktura knihy velmi úzce sevřená, vede čtenáře od ženského hnutí přes architektonickou avantgardu, průmyslový podnik a stát až ke koldomu, a to ve dvojí rovině – tematické i časové.

Čtenářsky vzato jde o velmi elegantní postup, který v kombinaci s obratným autorským jazykem při čtení Guzikovy knihy vytváří velmi příjemný čtenářský zážitek. Zároveň s sebou takto ve své podstatě lineárně ustavená struktura, v níž se prolíná tematické pojetí s chronologickým, přináší i problémy. Ty jsou důsledkem redukce, kdy jednotlivé téma, ona cesta, je představeno jako jakýsi výsek vydělený v čase a relativně, i když nikoli jednoznačně, oddělený od ostatních.

Cesty ke koldomu se začínaly odvíjet na počátku 20. století, a to uvedením do feministických diskusí o ženské práci v domácnosti a s tím spojených idejích o zespolečnění domácích prací na straně jedné a racionalizaci a mechanizaci domácích prací na straně druhé. Guzik vlastně sleduje specifické napětí v přístupu ženského hnutí k domácnosti – (respektive rodině a roli ženy v ní i ve společnosti) napětí mezi „mechanizovanou domácností“ a „společnou kuchyní“, které po válce nabralo na síle a otisklo se i v realizovaných kolektivních

nosti přijmou. Z řad vědkyň a vědců také zazněla otevřená podpora kvótám na zastoupení žen v rozhodovacích a expertních orgánech české vědy.

Zvanou přednášku na téma genderové dimenze ve vzniku znalosti přednesla profesorka Stanfordovy univerzity Londa Schiebinger. Na vybraných výzkumných tématech ilustrovala, jak zahrnutí kategorií pohlaví a genderu do obsahu bádání zlepšuje excelenci a celkový dopad takových znalostí. Přítomným tak ukázala, kam v současnosti směřuje vývoj problematiky genderové rovnosti ve vědě na západ od nás.

V rámci následující diskuse o legislativním a institucionálním zabezpečení genderové rovnosti ve vědě uvedl předseda Grantové agentury ČR Ivan Netuka, že hodlá vyslyšet kritické hlasy, které se ozvaly po zavedení programu tzv. juniorských grantů,¹ a upraví sporná kritéria pro účast v soutěži.² Vědecké komunitě vadila především hranice 35 let pro účast v soutěži, povinnost absolvovat nepřerušovanou zahraniční stáž po absolvování doktorátu a nepřihlídnutí k okolnostem těhotenství a rané rodičovské péče, což dopadá negativně především na vědkyně a jejich možnost účastnit se soutěže o granty.

Předsedkyně Technologické agentury ČR Rut Bízková konstatovala, že se po analýze zastoupení žen mezi řešiteli projektů rozhodla v rámci vybraných grantových programů podpořit vyrovnávání příležitostí žen, a to zejména ve vedení výzkumných týmů a v jejich zapojení do podpůrných sítí. Arnošt Marks, vedoucí sekce pro vědu a výzkum Úřadu vlády, informoval o založení pracovní skupiny a vytvoření pozice, která se problematice genderové rovnosti ve vědě bude věnovat.

Na konferenci se diskutovalo také o nízkém zastoupení žen ve vedení vědeckých institucí a týmů. Řada diskutujících se zde vyjádřila pro zavedení kvót jako jediného nástroje, který povede ke skutečné změně. Profesorka Jana Roithová, přední česká přírodověd-

domech. S odkazy na celou řadu typů zdrojů včetně příruček domácích prací a jejich proměn se však Guzík soustředí zejména na vykreslení uměřeného ideového světa nemarxistických, „masarykovských“ feministek (zvláště díky textům Olgy Stránské-Absolonové) s jejich důrazem na ženu jako tvůrkyni domácího prostředí, rodinu jako základ státu a mechanizaci a zespolečnění domácích prací jako cesty, jak od nich ženu osvobodit, aniž by došlo k radikální změně, revoluci v nastavení genderových rolí uvnitř rodiny.

Je zřejmé, že zaměření se na nemarxistické feministky s důrazem položeným na období zrodu první republiky je do značné míry reduktivní. Na jedné straně jde o redukci časovou, kdy vznachu feministické diskuse v období po druhé světové válce je věnován jen malý prostor. Zároveň jsou upozaděny i diskuse, které na území budoucího Československa probíhaly v 19. století a jež mimo jiné poznamenaly právě vyjednávání představ o náležitém místě ženy v rámci dichotomie veřejné a soukromé sféry, kterou chtěly koldomy narušit. Na straně druhé jde však i o redukci tematickou, kdy se feminismus první republiky – pro koldomy důležitý s ohledem na diskusi o kolektivizaci domácích prací – redukuje na nemarxistický liberální feminismus bez přesahů k marxistickým levicovým feministkám nebo anarchistkám. Je ale nutné podotknout, že jde o redukci pragmatickou a v rámci knihy vysoce funkční. Umožňuje totiž Guzíkovi gradovat narativ o koldomech prostřednictvím opozice nemarxistických, umírněných feministek a levicové (marxistické) architektonické avantgardy ztělesněné postavou Karla Teigehe, pro něhož „se obytná architektura stala nástrojem, který měl uspišit rozpad patriarchální rodiny“ (s. 47).

Takových napětí a opozic v rámci jednotlivých diskusí (feministek, architektů, technokratů) i napříč velkými tematickými celky, mezi jednotlivými „cestami“, Guzík identifikuje celou řadu, aniž by je však zásadněji využil pro autorskou interpretaci popisovaného vývoje od počátku století ke koldomu a pro interpretaci dílčích polemik. Knize tak chybí klí-

čová metafora či interpretace, která by příběh koldomu zahrnovala. Ony „čtyři cesty“ představují strukturující princip celé knihy, ale hlubší pochopení vztahu mezi nimi zůstává implicitně skryto v řadě zajímavých a k přemýšlení vybízejících dílčích postřehů. Ona metafora nebo zastřešující interpretace se jakoby v náznacích čas od času vynoří, když Guzík ustoupí od vyprávění příběhu ke snaze představit širší (či hlubší) myšlenkový kontext. V takových okamžicích – například v kapitole o průmyslovém podniku, která je celá rámována právě diskusí o napětí mezi romantismem a realismem – jde o velmi zajímavé podněty, jež odkazují k hlubším a mnohdy i pro současnost podstatným problémům a pnutím, jako je například role architekta ve společnosti a vztah mezi racionalitou (a vědeckým poznáním) na straně jedné a romantismem (a sociálním sněním) na straně druhé.

Vztah racionality a romantismu (či možná lépe romantizující utopie), jak jej kniha, ač mnohdy spíše implicitně, odhaluje, je paradoxní, protože se racionalita, realismus a uměřenost na straně jedné a romantismus, utopie a snění na straně druhé různým způsobem prolínají nebo doplňují. Architektonická avantgarda v postavě Karla Teigehe snila o koldomu jako o „sociálním kondenzátoru“ produkujícím nového člověka a za vhodný, vědecký nástroj poznání dělnické třídy považovala marxistickou sociologii. Ta nicméně, díky vlastní dobové idealističnosti, historismu a determinismu, a tedy odtržení od světa lidí, Teigemu i ostatním vlastně do značné míry zabránila poznat skutečné podmínky a touhy dělnické třídy 30. let. Necessisté sdružení kolem Karla Honzíka, Ladislava Žáka a Bohuslava Brouka snili o lepší, uměřené společnosti, jež odvrhne závislost na požitcích a nadbytečné spotřebě, k jejímuž uskutečnění nicméně povede racionalizace a přísné plánování. Vedoucí průmyslových podniků romanticky snili o podniku jako o strážci sociální soudržnosti a nástroji deproletarizace dělnické třídy, jako o prostředí pro tvorbu pracovní rodiny a výchovu moderního průmyslového člověka prostřednictvím podniko-

kyň oceňovaná u nás i v zahraničí, v souvislosti s nominacemi do významných orgánů vědy například uvedla: „Pro muže jsou dost často ženy neviditelné. I když má řada žen poměrně vysoké postavení v hierarchii dané instituce, při nominacích se výběr většinou zužuje na muže. V tom je třeba změnit kulturu. A já si myslím, že v tom by velmi prospěly kvóty, které by mužské sbory donutily hledat právě ženy.“ Podobný postoj v diskusi vyjádřili také děkanka Filozofické fakulty UK doc. Mirjam Friedlová, děkanka Fakulty stavby ČVUT prof. Alena Kohoutková nebo Petr Pavlík, Ph.D., z Fakulty humanitních studií UK.

Na konferenci nemohly zůstat opomenuty strukturální překážky bránící vyššímu zapojení žen do rozhodování a jejich kariérního růstu. Senátorka Eva Syková a další kritizovali především současné nastavení rodinné a sociální politiky, které nutí ženy absolvovat rodičovskou dovolenou v její nejdelší možné tříleté variantě. „Chybějící jesle a školky, ale také kulturní stereotypy vyžadující po matce naprostou oddanost výchově a stálou péči jsou příčinou, proč vědkyně nepostupují na kariérním žebříčku tak jako muži,“ uzavřela Syková.

Poznámky

1 NKC – ženy a věda v otevřeném dopise, který podpořilo podpisem osm set předních osobností vědy a výzkumu i zainteresované veřejnosti, v březnu tohoto roku upozornilo na to, že nastavení programu má charakter nepřímé diskriminace na základě pohlaví. Viz: <http://www.zenyaveda.cz/menime-vedu/otevrena-vyzva-ga-cr-ve-veci-genderove-diskriminace>, TZ: <http://www.zenyaveda.cz/files/tz-otevreny-dopis.pdf>.

2 Bude zrušena hranice 35 let, bude uznáno doktorské studium v zahraničí a délka zahraničních pobytů v poddoktorské fázi se bude počítat.